

ÁMÁN ILDIKÓ*

A kiegyezés hatása a jogászképzésre

I. Bevezetés

A felsőoktatás a dualizmus korában az abszolutizmus idején lefektetett alapokon működött, azzal az eltéréssel, hogy a korábbi lassú fejlődést gyors változások folytatták.¹ A kiegyezést követően a belügynek számító oktatásügy, amely a tanítás és a tanulás szabadságán állott, különösen a megtorlást követő erőteljes osztrákosítás után, egyre nagyobb hangsúlyt kapott. A polgárok szellemi gazdagodásához fűződő társadalmi érdekeire is figyelemmel voltak. A dualizmus jogalkotása hamar felismerte az oktatási feltételek biztosításának fontosságát. A magyar politika irányítói azonban távolról sem gondoltak az oktatásügy államosítására, vagyis arra, hogy a tanítást egyedül az állam jogává tegyék, azonban az ellenőrzési jogot fenntartották felette. Ehelyett törvények születtek az alsó és középiskolák létesítésének és fenntartásának szabadságáról.

Mindeközben az egyetemi képzés reformja az 1848. évi XIX. tc.-en, vagyis a tan szabadságról szóló törvényen alapult.² Ehhez kapcsolódott báró Eötvös József kultuszminiszter álláspontja is, aki szerint az állam elsődleges kötelessége, hogy a teljes tan szabadság elve alapján egyetemet állítson fel azért, hogy elkerüljék a hallgatók kívándorlását. Eötvös nem tudta a tudománnyal összeegyeztetni azt, hogy valakit azért neveztek ki egyetemi tanárrá, mert bizonyos rendszert követett és nem azért, mert a tudomány művészetében magas helyet foglalt el. A kultuszminiszter egész eszmemenetéből következik az a kívánsága, hogy az államnak joga legyen az egyetemi felvételt speciális felvételi vizsgálatához kötni. Álláspontja szerint az egyetemet kizárólag az érdekelte, hogy mit tudott az illető a választott szakpályára tartozó tárgyakból és nem az általános műveltsége, így a felvételi vizsgálat csupán bizonyos szakban való készültségére terjedt ki. Ezért Eötvös az előképzettség fokmérőjévé az érettségi vizsgálatot akarta tenni. Az állam gondoskodott a tanulási szabadság biztosításáról, de nem tévesztette szem elől az

* PhD-ösztöndíjas, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

¹ SASHEGYI OSZKÁR: *Iratok a magyar felsőoktatás történetéből. 1849–1867.* Budapest, 1874. 86. p.

² A törvénycikk 3 szakaszból állt, amely esetében a 2 §. rendelkezett a tanítás és a tanulás szabadságáról. A tanulás szabadsága azt mondta ki, hogy a hallgató szabadon dönthet arról, melyik tantárgyat, kinél szeretné hallgatni. A másik fele, a tanítás szabadsága azt szabályozta, hogy a rendes tanárokon kívül más szakértelmmel rendelkező személyek is oktathassanak az egyetemen, meghatározott feltételek fennállása mellett. Az egyetemet minden tekintetben a közoktatási miniszter irányítása alá vonták. *Magyar Törvénytár. 1836–1868. évi törvénycikkek.* Franklin–Társulat, Budapest, 1896. 243. p.

oktatási fő célt sem. Ezért mindegyik karon megállapította azokat a tárgyakat, melyeket valamely szakpályára készülőknek hallgatnia kellett. Az egyetemi oktatás tekintetében kizárólag kötelessége volt az államnak, joga kevés, mert e fokon a tudomány uralkodott. A tanszabadság egyedül az egyetemen érvényesült a maga egészében; még ma is nemcsak azt döntheti el mindenki, hogy akar-e abban részt venni, hanem azt is, hogy mily mértékben és milyen céllal. Eötvös álláspontja szerint is az államnak az a kötelessége, hogy a tanszabadságot mindegyik fokon a szükséges mértékig biztosítsa, de egyúttal ügyeljen arra, hogy a kitűzött cél elérését sem a tanszabadság téves értelmezése, sem az azzal való visszaélés ne veszélyeztethesse.³

A kiegyezés a jogi oktatásban nem hozott törésvonalat, a korábbi medrében zajlott tovább. Ezt támasztja alá, hogy a tényleges reform 1874-ben történt meg, ugyanis a jogakadémiák színvonalának folyamatos csökkenése addigra tarthatatlanná vált. Ezzel kapcsolódott össze az ügyvédekről és a közjegyzőkről szóló törvények elfogadása, amelyek az igazságügy körébe tartoztak, de kihatottak az oktatásra is. A téma szerves részét képezi az egyetemi oktatási reform, amelyet megelőzött egy egyetemalapítás, Kolozsvárt. Tanulmányomban a téma teljessége érdekében röviden az utóbbira is kitérek.

II. Az új oktatásügyi rendeletig tartó út

1867-ben a közoktatási tárca megszervezte a jogakadémiák igazgatóinak az értekezletét, amelyen döntöttek arról, hogy jogakadémiai tanszéket csak azok vezethettek, akik alkalmasak voltak az egyetemi oktatásra és egyetemi magántanári habilitációval rendelkeztek. Már ezzel a lépéssel akarták az egyetemhez közelíteni a jogakadémiai képzést.⁴

A kiegyezést követően a jogakadémiák és ezáltal a jogászok számának a növekedését nehezen fogadta el az ellenzék, és egyre nagyobb támadás alá kerültek, különösen a felekezeti fenntartásúak. A vitát végül az 1870. évi jogászgyűlés zárta le, ahol elhatározták a jogászképzés megreformálását, amelyre 1874-ben került sor. A jogakadémiák megszüntetése és helyettük elnevezésükben jogi karok felállítása volt a főbb álláspont, azonban az állam érdeke a szakhivatalnokok képzése volt, erre egy későbbi fejezetben részletesebben térek ki.⁵

A kiegyezést követően az állam számos, különböző jogszabályban igyekezett a jogakadémiákról rendelkezni, azonban a reformok fő éve az 1874. év volt. Különösen jelentős, hogy nem az akadémiák megszüntetésével és átreformálásával kapcsolatos vélemények mellett tette le a voksát a minisztérium, hanem a támogatásuk és továbbfejlesztésük mellett.⁶ Sajnálatos módon a jogakadémiai reform egységességi törekvését

³ IMRE SÁNDOR: *Eötvös nézetei az oktatásra vonatkozó állami jogokról és kötelességekről*. In: *Magyar Pedagógia*, IX. évfolyam (évf.), Budapest, 1900. 530–537. pp.

⁴ MEZEY BARNA: *A jogakadémiák 1874. évi reformja*. = KOVÁCS KÁLMÁN (szerk.): *A jogászképzés a felsőoktatás rendszerében*. Jogtörténeti Értekezések 14. Budapest, 1984. 103–120. pp.

⁵ MEZEY 1984, 106–108. pp.

⁶ MEZEY 1984, 109. p.

megakasztották a kultusz- és az igazságügyi miniszterek ellentétes törekvései.⁷ Az igazságügyi tárca az ügyvédi törvénnyel ért el sikereket, amelyben kimondták, hogy ügyvédi vizsgára azt lehet bocsátani, aki egyetemen szerzett jogtudorságot. Az indoklásban megtalálható, hogy a jogtudori végzettség az egyedüli garancia arra, hogy ténylegesen a teljes jogi tudás birtokában volt a jelölt. Ezzel a lépéssel kizárták a jogakadémián végzeteket, hogy a legnépszerűbb jogi pályára, vagyis ügyvédnek menjenek, miközben pont a minőségi fejlesztésük zajlott.⁸

Az 1870-es években Magyarországon 14 jogakadémia működött: 6 királyi katolikus (állami) és 8 felekezeti fenntartású: 2 katolikus, 5 református és egy evangélikus.⁹ 1860-tól megenyhült a Magyarországra és Erdélyre nehezedő osztrák politikai nyomás, a német kötelező tanítási nyelvet is eltörölték. Így a jogi képzésben is megnyílt a lehetőség a magyar tannyelv használatára. A kolozsvári jogakadémia felállításáról az 1863. június 15-én kelt nagyszabeni csonka országgyűlésen (tartománygyűlés) határoztak. 1866-ban egységesen az összes jogakadémián négy évre emelték a tanulmányi időt azért, hogy a végzetek bármely egyetemen doktori vizsgára jelentkezhessenek. Ugyanakkor a tanárok számát nyolcra növelték. A kiegyezést követően nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarországon nincs elegendő számú felsőoktatási intézet. Sürgető szükség mutatkozott egy újabb tudományegyetem megnyitására. Ennek székhelyének egyesek Pozsonyt, mások Kolozsvárt javasolták. Közben a horvátok 1869-ben törvényt hoztak a zágrábi tudományegyetem felállításáról, amely 1874. október 19-én meg is nyílt – orvostudományi kar nélkül – és később felvette *Ferenc József* nevét. Végül 1872-ben Kolozsvár kapta meg a második magyar tudományegyetemet, amely 1882-ben szintén felvette az uralkodó nevét.¹⁰

1. Viták és javaslatok a reformokról

Már 1869-ben felmerült a jogi „tanodák” összevonásának a terve, a Jogtudományi Közlöny hasábjain közölték a vitaindító cikket, amely jelentős diskurzust generált a szakmán belül. A cikk tartalma alapján: a királyi (állami) fenntartású intézmények két intézménybe való csoportosítását javasolták, ebből az egyik Erdélyben lett volna, a másik Pozsonyban. Ezzel együtt az ország egyetlen egyetemének a jogászképzését is át akarták alakítani, ugyanis a nyolc egyetemi tanárt kevésnek tartották, hiszen a nyugati egyetemeken ennél rendszerint sokkal több volt megtalálható. Erre számszerű példa, hogy Innsbruckban 150 joghallgatóra 11 rendes tanár jutott, addig Pesten 1200 joghallgatóra 8 professzor. Ez különösen azért volt probléma, mert egy tanárra több főtantárgy jutott és így nem tudott egyben teljes mértékben kiteljesedni az oktató. Ráadásul tantermi

⁷ Pauler Tivadar 1872. szeptember 8. és 1875. március 2. között volt igazságügy-miniszter; báró Eötvös József 1867. február 20. és 1871. február 2. között, Pauler Tivadar 1871. február 10. és 1872. szeptember 4. között, végül Trefort Ágoston 1872. szeptember 4. és 1888. augusztus 22. között voltak kultuszminiszterek. BAJÁN GYULA (szerk.): *Parlamenti Almanach az 1922–1927. évi nemzetgyűlésre (Sturm-féle országgyűlési almanach)*. Magyar Távirati Iroda, Budapest, 1922. 447–448. pp.

⁸ MEZEY 1984, 110–112. pp.

⁹ LADÁNYI ANDOR: *Törekvések, kísérletek a jogászképzés reformjára 1890–1944.* = MEZEY BARNA (szerk.): *Jogtörténeti értekezések 34.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. 11. p.

¹⁰ GAAL GYÖRGY: *Egyetem a Farkas utcában: A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai.* Harmadik, átdolgozott és bővített kiadás, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2012. 34–36. pp.

problémákkal is küszködtek: a legnagyobb terem 200 fő befogadására volt alkalmas és közben egy kurzust 450 hallgató vett fel.¹¹ Hasonló álláspontot képviseltek a folyóirat szerkesztői: „tanügyünk pangásának egyik legfőbb oka a jó tanerő hiánya, helyesebben mondva a tanárság nagy részének alkalmazhatatlan volta.” Ezen álláspontjuk leginkább a jogakadémiák esetében állta meg a helyét.¹²

Bozóky Alajos, a nagyváradi jogakadémiai jogtanára válaszolt a fentebb részletezett cikkekre, amelyben kifejtette a jogakadémiák állapotát. A jogászképzés reformját teljes mértékben támogatta, azonban a felekezeti jogakadémiák és líceumok eltörlését akkor tekintette elfogadhatónak, ha az egyik vagy másik ilyen intézet fölösleges vagy éppen káros hatással bírt. Elismerte, hogy ezen intézmények rövidebb időhöz kötött elvégzése negatív befolyással volt a szakmára. Ezeken felül a jogakadémiák két jogi karba való összevonását nem támogatta, megítélése szerint mindez jogsérelmet vont volna maga után, ugyanis a pozsonyi jogakadémia már ekkor a legnépesebb volt hazánkban, ezért ha oda irányították volna a jogakadémiai hallgatók jelentős részét, akkor egy oly hatalmas intézménnyé nőtte ki volna magát, amelyet nem biztos, hogy kellő szakmaisággal tudták volna működtetni. Ráadásul Budapest és Bécs közelsége révén nem sok értelmét látta egy pozsonyi jogi karnak. Továbbá szerinte az sem volt elhanyagolható, hogy a hallgatók szüleire hatalmas anyagi terhet rótt volna a pozsonyi kitaníttatás, ezzel ellentétes volt a kultuszminisztérium korábbi álláspontja, amely szerint a diákságnak a jogakadémiákhoz való közelsége volt a fő cél. Különlegessége, hogy ezen tények később a Pozsonyi Tudományegyetem felállításakor nem merültek fel ellenérvként, holott ugyanezen szempontok még akkor is megvoltak. *Bozóky* indítványozta, hogy emeljék fel valamennyi jogiskolát jogi fakultássá, ezzel a tanfolyam egyaránt 4 évben lett volna meghatározandó, és a félévi vizsgák helyett az egyetemenél szokásos 3 államvizsga bevezetését javasolta, illetve felvetette – amit később az ügyvédi törvényben vezettek be –, miszerint a jogtudori fokozat elnyerését kellene feltételül szabni az ügyvédi diploma megszerzéséhez. A rendelet alapján ezen javaslatok meg is valósultak. Továbbá a későbbi kolozsvári egyetem lehetőségét is felemlítette: „*Erdély számára egyelőre két jogi fakultást indítványoznék, amelyeknek egyikét (t. i. a kolozsvárit) idővel teljes egyetemmé is átalakíthatatnék.*”¹³

Bozóky cikkére a vitaindító nem sokkal később reagált, amely szerint azért nincsenek betöltve a pozíciók az egyetemi katedrán, mert a tudomány érdekében cselekszik a jogi kar. Ha a végső szükség nem kényszeríti rá, nem tölteti be az egyetem az üres katedrákat olyan tanárokkal, akiknek tudományos foglalkozásukra és hivatásukra a tisztí névtáron kívül egyéb semmi bizonyítékuk nincs a világnak.¹⁴

Dárdai Sándor igazságügyi miniszteri titkár¹⁵ a Jogtudományi Közlöny hasábjain reflektált *Konek Sándor* egyetemi rektor székfoglalójában foglaltakra, amelyben támogatta *Bozóky* jogakadémiai összevonására irányuló nézeteit. *Dárdai* ezen felvetése a Jogászgyűlés ülésén is napirendre került és ott is heves vitákat váltott ki a teljes jogi

¹¹ *Jogtudományi Közlöny*. IV. évf. 3. szám, 1869. január 27. 17–18. pp.

¹² *Jogtudományi Közlöny*. V. évf. 19. szám, 1870. május 10. 118. p.

¹³ *Jogtudományi Közlöny*. IV. évf. 5. szám, 1869. január 31. 34–36. pp.

¹⁴ *Jogtudományi Közlöny*. IV. évf. 13. szám, 1869. március 28. 97–100. pp.

¹⁵ 1870-ben indítványt intézett a magyar jogászgyűlés elé, amelyben kifejtette, hogy a jog- és államtudományi képzés szétválasztását támogatja, illetve két vagy három egyenjogú fakultás felállítását szorgalmazza. SIEGMUND VILMOS (szerk): *A magyar jogászgyűlés évkönyve 1870. évre*. Pest, 1871. 22. p.

szakmában, ugyanis a jogakadémia tanárokon túl a joggyakorlók is véleményt formáltak. A jog- és államtudományi kar szétválasztása kapcsán felmerült képet részletesebben kibontotta.¹⁶ Egy közös előkészítő kurzust javasolt, amelyben mindkét fakultás hallgatói számára adassanak elő az egyaránt szükséges történelmi és jogi tanulmányok. Ezen kurzus két évfolyamból állt volna: az első évben a világtörténelem és a magyar történelem, a statisztika, a jogbölcsezet és az általános jogtörténet lettek volna a kurzusok; a második évben a római jogot, az általános nemzetgazdaságtant, a népjogokat, az államjogot és a magyar közjogot tervezte oktatni. Megítélése szerint ezen két év után minden hallgató kellő áttekintéssel bírhatott volna a jog- és államtudományok fölött, és ezáltal a vizsga letétele után szabadon választhatott volna a két szakirány között. A szakosztályok ezután egy tisztán juridikai, egy politikai, egy pénzügyi és egy közgazdászait tanfolyamra osztódtak volna. A juridikai szakosztályban a bírókat, az ügyvédeket, a közjegyzőket és az államügyészeket képezték volna. A politikai szakosztályból a közigazgatási tisztviselők kerültek volna ki; a pénzügyi osztályban a pénzügyi hivatalnokokat, a közgazdászati szakosztályban pedig a kereskedelmi és földművelési minisztérium hivatalnokait, a kereskedelmi és iparkamarák, a nagyobb bank-, hitel-, vasúti- és biztosító intézetek műveltebb, szakavatottabb tisztjeit oktatták volna. Az egyes szakosztályokat nem tervezték elszeparálni, ugyanis a magán-, büntető-, kereskedelmi és iparjog, a peres és nem peres eljárás, a pénzügyi tudományok és közgazdasági politika közös tantárgyakat képeztek volna. A juridikai szakosztály legalább 3, a többi osztály pedig legalább 2 évfolyamot igényelt.¹⁷ Ez a rendszer leginkább a korabeli angol-szász oktatási rendszerhez hasonlított.

Dárdai felvetésére reagált *Hoffmann Pál* egyetemi tanár. Megítélése szerint a jog- és az államtudományok együttes képzését a „munkafelosztás elve” indokolta. Indítványa alapján a jogi és államtudományi képzés önálló tankörökre osztassanak fel. Javasolta, hogy olyan tanrendet vezessenek be, amely akár a jogtudományoknak, akár az államtudományoknak kizárólagos tanulását (de természetesen mindkettőét is), külön-külön való megszerzését lehetővé tenné. A vidéki jogiskolák szervezésénél az egyetem jogi kara szolgált mintául, vagyis, mint az indítvány mondta, minden vidéki jogiskolában legyen egy-egy jog- és államtudományi, illetőleg egy-egy jogi és egy-egy államtudományi fakultás.¹⁸ Megítélésem szerint ezen duplikáció még jobban megterhelte volna az amúgy is szűkös költségvetéssel rendelkező jogakadémiákat, hiszen jelentős részük nem állami, hanem felekezeti fenntartású volt, és ez az oktatói karra hatott volna ki elsődlegesen, illetve a felvehető hallgatók létszáma révén akár terem hiánnyal is küzdöttek volna.

Dárday Sándor indítványára *Hoványi Lajos* nagyváradi jogakadémia tanár szintén reagált. Álláspontja szerint egy külön államtudományi fakultás, legjobb alkalmként szolgálhatott volna arra, hogy a bölcsészeti karból külön-külön egy nyelvészeti, egy természettudományi, egy matematikai és egy történettudományi fakultást alakítsanak ki. A külön államtudományi fakultásnak legalább 2-3 évfolyamból kellett volna állnia.

¹⁶ Álláspontom szerint a jog- és államtudományok szétválasztása a mai helyzet sorsát vetítette előre, amikor is egy évszázaddal később létrehozták az államigazgatási főiskolai képzést, majd ma a közigazgatási szakemberképzésre külön felsőfokú tanintézményt hoztak létre. A jelenlegi megosztott képzésünk alapjai a *birfurkációs* időszakra vezethetők vissza.

¹⁷ *Jogtudományi Közlöny*. IV. évf. 42. szám, 1869. október 19. 93–95. pp.; ua. 43. szám, 1869. október 26. 297–298. pp.

¹⁸ *Jogtudományi Közlöny*. V. évf. 37. szám, 1870. szeptember 13. 245–246. pp.; SIEGMUND 1871, 75–77. pp.

Megítélése szerint az országra nagy anyagi terhet jelentene az osztott kar megvalósítása, illetve az önálló jogtudományi fakultás felállításának semmi szükségességét nem látta.¹⁹

Szintén *Dárday* felterjesztésére reagált *Ury József* egri ügyvéd, aki praktikus szempontból közelítette meg a kérdést. A jog- és államtudományok különválasztását nem támogatta, ráadásul attól tartott, hogy a joggal foglalkozók ki lesznek téve az egyoldalú képzés veszélyének, ami semmilyen szakmában nem kívánatos. Úgy gondolta, hogy nehéz a két tudományszakban megvonni a határvonalakat azon tanok között, amelyek csak az egyik és amelyek csak a másik pályán szükségesek. Megítélése szerint kizárólag az élet (*praxis*) tanítja meg az embert a szükséges tudásra a szakmájához. Tapasztalata szerint még akkor is fennakadást okozott, ha valaki a szakmájához szorosan tartozó ismeretet nélkülözött. Ráadásul a két kar szétválasztása kétségkívül jelentős összeget igényelt főleg, ha az országban az egyetemen kívül két-három helyen kellett volna azokat felállítani.²⁰ Álláspontja szerint az indítványozó a tanintézettől azt várta, hogy az abból kikerülő fiatalember kész szakférfiúként lépjen ki, azonban ezt több volt mint amit tőlük várni lehetett. Megítélése szerint az egyetemi képzés színvonalának az alapja a tanrendszer, a tanárok alkalmassága, amelyet verseny alapján kellene eldönteni. A jogakadémiák megszüntetését nem támogatta, különösen azért nem, mert a 'jogászszülők' a gyermekeiket az egyetemről gyakran a jogakadémiára küldték, ugyanis azt tapasztalták, hogy az egyetemen a fiatalság nagy száma mellett a fegyelem, nem úgy kezeltek, miként az kívánatos volna. Éppen ezért a szigorban látta az egyetemek reformálásának a kulcsát, amelynek a tanrend és a vizsgák megszervezésében kellene megmutatkoznia.²¹

Dárday Sándor indítványára *Lindner Gusztáv* nagyszabeni jogakadémia tanár is reflektált. Egy külön államtudományi tankar felállítását elsiettetettnek tartotta. A jogakadémiák számának nagyságát jogosnak érezte, de azt is elfogadta, hogy azok között csak

¹⁹ *Jogtudományi Közöny*. V. évf. 39. szám, melléklet, 1870. szeptember 24. 4. p.; SIEGMUND 1871, 69–72. pp.

²⁰ *Jogtudományi Közöny*. 4. V. évf. 40. és 41. szám, melléklet, 1870. október. 3–4. p. A jogászyűlés negyedik szakosztályának második ülésén 1870. szeptember 27-én több ellenvéleményre reagált *Dárday*. Elsőként *Ury* felvetéseire válaszolt, a fő oka a felterjesztésének, hogy újabb jogakadémiákat hoztak léte. A legújabbat Máramaroszigetén, azonban a múlt évben Pécssett és Győrött is megvalósult egy-egy jogtanoda felállítása. Megítélése szerint a vallási felekezeteknek nem lehetne közük a jogtudományi képzéshez, ráadásul némely jogakadémia könyvtárral sem rendelkezett. Franciaországnak a 35 milliós lakosságához mérve kevesebb jogtanodája volt. Az osztrák örökös tartományok a magyarokhoz mérve közel azonos lakosság számmal bírtak, de csak 4 jogi fakultással. Másodjára *Konek Sándor* fogalmazta meg véleményét, aki a tanerők és a tanrendszer módosításában látta a reform kulcsát. *Pisztory Mór* is felszólalt, aki a „vidéki silány” jogakadémiák megszüntetését kívánta, és szorgalmazta, hogy a megmaradtak az egyetemi jogi kar mintájára szerveződjenek, és a bölcsészeti karokon a jogászképzésnek állítsanak fel tanszékeket. *Pulszky Ágost* álláspontja szerint a jogi tanulmányok érdeke megkövetelte, hogy vidéki jogakadémiákat kizárólag az állam állíthasson fel, és azokat az egyetemi szinttel szeretne volna összhangba hozni, továbbá az egyetemen a jog- és államtudományi kart ketté bontani. A fenti álláspontokat az ülés végén határozatba foglalták. SIEGMUND 1871, 243–247. pp. Kiemelik a harmadik teljes ülés, amelyre 1870. szeptember 30-án került sor. *Sulak Gusztáv* a jog- és államtudományi kar szétválasztását ellenezte. Az ülésen a jogászyűlés egységes álláspontját határozatba foglalták: „a jogtanodákat az állam állítsa fel, a vidéki jogiskolákat az egyetemmel egyenlősítsék, alsóbb minőségűeket szüntessék be, és a jogakadémiákon meg a szükséges bölcsészeti és történelmi ismeretekhez tanszéket állítsanak fel.” A fentiek alapján megállítható, hogy a szakülésen és a rendes ülésen nem döntöttek a jog- és államtudományi képzés elválasztásáról. SIEGMUND 1871, 314–326. pp.

²¹ *Jogtudományi Közöny*. V. évf. 42. szám, melléklet, 1870. október 18. 1–3. pp.; SIEGMUND 1871, 78–88. pp.

kevesek voltak képesek működésükben azon követelményeknek megfelelni, amelyeket az akkori kor jog- és államtudományi tankaroktól elvárni szoktak.²²

Szücs István debreceni királyi vegyes bírósági bíró is megfogalmazta a véleményét *Dárday* felterjesztésére. *Szücs Dárday* nézetét a maga egészében támogatta, amelyet kiegészített azzal, hogy az államtudományi fakultási tanszakokból az észjog (*jus naturae*) és az államrajz (statisztika), – amelyek eddig a jogtani pályához voltak sorolva – a bölcsészeti tanfolyamhoz utasíttassanak. Álláspontja alapján a jogi és államtani fakultásra rendes hallgatónak senkit ne vegyenek fel addig, amíg, az illető a líceumon a *bölcsészeti tanfolyamot* el nem végezte.²³

A pécsi püspöki joglíceum tanári karának és a királyi líceumok tanári testületének meg kellett magukat védeni az egyre súlyosabb vádak alól, amellyel a líceumokat illették. Azonban ezeken túllépve az egyetemi jogi kar mintájára szervezett fakultások életbeléptetését örömmel üdvözölték és támogatták.²⁴

III. Az egyetemi reform

1. Előzmények

1867. június 18-án a pesti tudományegyetem küldöttséget indított a miniszterhez, és *Than Sándorral* együttműködve igyekeztek az egyetemi oktatás színvonalát emelő tervet kidolgozni. A legégetőbbnek az államvizsga megreformálását tartották, ugyanis korábban volt arra precedens, hogy egyetlen egy rendes tanár sem volt jelen az államvizsgálatoknál; így kötelezővé akarták tenni ott egy vagy két oktató jelenlétét, illetve állást foglaltak a jog- és államtudományi képzés egyben tartása mellett. A javaslatukban a négyéves, heti 18 órás képzést szándékozták megtartani. Az államvizsgára bocsátás feltételévé szándékozták tenni 17 főkollokvium hallgatását, ebből 10 kurzus heti 4 és 7 kurzus heti 5 órás kollokvium kellett, hogy legyen. A 17-ből 12-nek államvizsga tantárgynak kellett lennie. Ezen belül a tizenkét tantárgy oly módon osztódott meg, hogy akkor még a három államvizsgálaton belül mindegyik esetben 4–4 tantárgyat hallgatni kellett. A kimaradt kurzusok közül legalább három heti 3–3 órában a bölcsészettudományi karon volt kötelezően lehallgatandó, a maradék kettő választható volt. Az általános államvizsga a 3. év végén, a két különös közül az egyik a 6., a másik a 8. félév végén volt teljesíthető. A szigorlatok közül az elsón a jogbölcselet, a politika tudományok, a

²² *Jogtudományi Közlöny*. V. évf. 40. és 41. szám, melléklet, 1870. október 4. 1–2. p.; SIEGMUND 1871, 113–116. pp.

²³ *Jogtudományi Közlöny*. V. évf. 42. szám, melléklet, 1870. október 18. 3–4. pp.; SIEGMUND 1871, 94–103. pp.

²⁴ A jogakadémiák tanárainak egységes állásfoglalása: „A királyi jogakadémiák a pesti és kolozsvári egyetemek jogi fakultásaival teljesen egyrangú jogi fakultásokká alakítandók át, a felekezeti jogtanodák közül csak azok állhatnak fenn továbbra is, amelyek az államiak mintájára szervezkednek, sőt amint értesültünk Nagyméltóságod is ezen nézetben van. A pozsonyi kir. jogakadémia nevében: Rentmeister Antal, Révfy László; a nagyváradi kir. jogakadémia nevében: Kürthy János, Bozóky Alajos; a kassai kir. jogakadémia nevében: Klekner Alajos, Fésüs György; a győri kir. jogakadémia nevében: Mubek Károly, Pisztóry Mór.” *Jogtudományi Közlöny*, V. évf. 43. szám, 1970. október 25. 307. p.

statisztika és a magyar közjog²⁵ (közigazgatási- és alkotmányjog), a másodikon a római jog, az egyházjog és az osztrák polgári jog, és végül a harmadikon a magyar magánjog, a peres eljárás, a büntetőeljárás és a váltó-kereskedelmi jog voltak a kérdezendő anyagok. Az első kettő letételének sorrendjét felcserélhették, azonban a harmadikat utoljára kellett teljesíteniük.²⁶

Különlegesség, hogy az egyetemen a kultuszminiszter a 34.728. számú rendeletével 1873. december 26-án elrendelte, hogy az izraelita hallgatók is *utriusque iuris* doktorok lehettek, azáltal, hogy a rendelet szerint szigorlatozhatnak egyházi jogból, illetve, akik doktoráltak egyházi jogból, utólag megkapták az *utriusque* doktori címet.²⁷

2. A 3055/1974. számú VKM rendelet az egyetemi képzésről

A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszternek a budapesti és a kolozsvári tudományegyetemekhez intézett rendelete 1874. február 5-én kelt,²⁸ amely az alapvizsgák rendszeresítése, valamint a jog- és államtudományi államvizsgálatok szabályozása tárgyában keletkezett.²⁹ Az első fejezetében az államvizsgákról és alapvizsgákról rendelkezett, amely alapján a jogtörténelmi államvizsgálat helyébe két külön alapvizsgálatot vezettek be, amely szerint az első alapvizsga tárgyai: az egyetemes európai jogtörténet, különös tekintettel a magyar jogtörténelemre és a római jog volt. Ezen első vizsgát az első év végén volt kötelező letenni, de kivételesen a következő tanév őszéig odázható volt. A második alapvizsga tárgyait a második tanév végéig kellett teljesíteni. Az ide vonatkozó tantárgyak: a jogbölcselet, a magyar közjog és a nemzetgazdaságtan mint az államtudományi szakképzettség alapozó tantárgyai voltak. A két alapvizsgán felül létezett két elméleti államvizsgálat: az egyik a jogtudományi, a másik az államtudományi, ezek közti választást a joghallgató tetszésére hagyták azzal, hogy az egyiknek vagy másiknak, avagy mindkettőnek kívánták alávetni magukat, így jogtudorokká vagy államtudorokká, avagy mindkettővé váltak. Az államvizsgára csak akkor voltak bocsáthatóak, ha a fenn említett két alapvizsgát sikeresen teljesítették. Innen ered a közel egy évszázadon át tartó osztottsága a jog- és államtudományi doktori titulushoz, hiszen innentől két doktorátus volt szerezhető.³⁰

A jogtudományi államvizsgálat tárgyai: a magyar magánjog, kapcsolatban az osztrák joggal és tekintettel a házasságjog kánonjogi elveire; a polgári törvénykezési jog, a büntető anyagi és eljárásjog; a kereskedelmi és váltójog. Az államtudományi államvizsgálat tárgyai:

²⁵ Jelentőségét az hangsúlyozta, hogy a miniszter a 498/1869. számú rendelettel 1869. június 21-én felvette az államtudományi államvizsga tantárgyai közé. ECKHART FERENC: *A Jog- és Államtudományi Kar Története 1667–1935*. Budapest, 1936. 492. p.

²⁶ ECKHART 1936, 485–486. pp.

²⁷ ECKHART 1936, 496. p.; *A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek a közoktatás 1872. évi állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett jelentése*. Budapest, 1874. 107. p.

²⁸ 3055/1874. számú rendelet a m. k. vallás- és oktatásügyi miniszternek 1874. évi sz. a. a budapesti s a kolozsvári tud. egyetemekhez intézett rendelete. In: *Magyarországi rendeletek tára* (Továbbiakban: *Rendeletek Tára*) 1874, Nyolcadik évfolyam, Budapest, 1875. 160–166. pp.

²⁹ A két tudományegyetem korábbi javaslatai átvételre kerültek a jelenlegi jogszabály esetében. ECKHART 1936, 493–496. pp.

³⁰ LADÁNYI 2007, 10. p.; ECKHART 1936, 504. p.

a politika (alkotmány- és kormányzati politika); a pénzügy tudomány a magyar állam statisztikájával, tekintettel Ausztriára is; a magyar közigazgatási jog³¹ és a magyar pénzügyi jog elvei és főbb intézményei; valamint az egyházjog. A két államvizsgálat egyike a harmadik tanév végétől bármikor lehető volt; azonban aki mindkettőt kívánta teljesíteni, a másikra kizárólag a nyolcadik szemeszter utolsó hat hetében volt bocsátható. Továbbá a rendelet előírta egy szemeszter filozófiai és történelmi kollégium hallgatását a bölcsészeti karon, mindegyiket legalább hetente 4 órában; ez utóbbi szabályozás már az osztrák abszolútizmus idején bevezetésre került *Leo Thun* birodalmi kultuszminiszter szabályai révén.³²

A két alapvizsgára és államvizsgálatra a bizottságot maga a jog- és államtudományi kar évenként alakította a rendes, a rendkívüli és azon ténylegesen működő magántanárai közül, akik a képviselt valamelyik tanszakot tanították, az alapvizsga bizottság három, az államvizsga bizottság négy tagból állt. A vizsgálati eredmény felett a bizottsági tagok szavazattöbbséggel határoztak, szavazategyenlőség esetén az elnök szava döntött. Mivel engedte a rendelet az akadémiai képzés beszámítását, ezért a hetenként 20 óra lehallgatását tették kötelezővé.³³

A két pótrendelet 1874. március 29-én látott napvilágot, sorrendben a 65. és 66/1874. számokkal.³⁴ A 65/1874. rendelet a vizsgálati bizottságokról szólt. Minden esetben két bizottság működött, és ha egy héten legalább három vizsgázó bejelentkezett, akkor össze kellett hívni. A második pótrendelet a hallgatók külföldi egyetemen folytatott tanulmányainak a beszámítását szabályozta. A rendes tanidőből négy félév külföldi egyetemen is letölthető volt, azonban ezen időszakra az alap- és államvizsgálatok alól nem adhattak felmentést. A jogtörténeti kurzusok tekintetében mutattak enyhítést, ugyanis a negyedik félév végén valamely osztrák egyetemen teljesített jogtörténelmi államvizsgálatot az első alapvizsgálat gyanánt beszámíthatták. Továbbá bármelyik európai ország jogtörténetéből vagy az összehasonlító jogtörténetből külföldi egyetemen hallgatott főkéllégium a hazai egyetemekhez való visszatérés után az európai jogtörténeti kollégiumnak betudható volt.³⁵

3. A doktorátus megszerzésének a feltételei

A következő tanévben, 1875. január 5-én a 922/1875. számú rendelettel szabályozásra kerültek a jog- és államtudományi doktorátus megszerzésének a feltételei és rendszere,³⁶ amellyel a korábbi szigorlati rendszer változott meg.³⁷

³¹ Nagy Zsolt álláspontja szerint a bifurcatio hátránya az volt, hogy a közigazgatást a jogtudományi államvizsgára is kötelezővé tették. Az államtudományi tanulmányok erőteljes jelenléte – immár nem tudatosan – szintén a „állami tisztviselői” képzés irányába mutatott. Ezen állításával nem értek egyet, ugyanis a rendelet a jogtudományi államvizsgához nem rendelt közigazgatást, kizárólag az államtudományi államvizsgálatokhoz. NAGY ZSOLT: *A jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007, 56–63. pp.

³² LADÁNYI 2007, 10. p.

³³ 3055/1874. rendelet. In: *A vallás- és közoktatási magyar királyi minisztérium által a kolozsvári Ferencz József magyar királyi Tudományegyetem tanácsához intézett elvi jelentőségű rendeletek gyűjteménye az 1872/3–1898/9. tan évekről* (Továbbiakban: Rendeletek Gyűjteménye). Kolozsvár, 1900, 47–53. pp.

³⁴ *Rendeltek Tára* 1874, 284–286. pp.

³⁵ *Rendeltek Tára* 1874, 284–286. pp.

³⁶ *Rendeltek Tára* 1874, 18–23. pp.

A doktori (*tutori*) szigorlatok esetében jelentős változás történt, ugyanis az eddig alkalmazott, a tézisek feletti szakmai vitát megszüntették; és az *inauguralis dissertatio* (disszertáció) tudományos szerkezetére fektettek nagyobb hangsúlyt. A rendelet szerint, a jog- és államtudományi karon kétféle tudorságot nyerhettek, az egyik a jogtudorság, a másik az államtudományok tudorsága. Ezzel a lépéssel megvalósították a képzés *bifurcatióját* (kettőséjét), vagyis elválasztották egymástól a gazdasági, államigazgatási szakmához köthető államtudományokat, illetve az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó jogtudományt.³⁷

Tudori szigorlatot csak azok teljesíthettek, akik négy évi jog- és államtudományi tanfolyamot, mint rendes nyilvános hallgatók szabályszerűen hallgattak le, azonban akik ennél rövidebb idejű jogtanodában végeztek, azok kötelesek voltak a hiányzó évet pótolni. Kizárólag a nyolcadik félév végén voltak bocsáthatóak a szigorlatra. A jogtudori fokozat elnyerésére három szigorlatot kell teljesíteniük, a következő sorrendben: első a) bölceleti jogtan, a tételes nemzetközi joggal, b) római jog, c) egyházi jog; a második a) magyar közjog, b) magyar magánjog, c) osztrák polgári jog; a harmadik a) váltó és kereskedelmi jog, b) büntető és eljárásjog, c) magyar polgári törvénykezés voltak. Az államtudományi tudori fok elnyerésére két szigorlatot állapítottak meg, amelyeknek tárgyai a következők voltak: első a) bölceleti jogtan a tételes nemzetközi joggal, b) egyházi jog, c) magyar közjog, d) politika; második a) nemzetgazdaságtan és pénzügytan, b) a magyar és osztrák állam statisztikája, Európa főbb államaira való tekintettel, c) magyar közigazgatási jog, beleértve a pénzügy igazgatási jogot. A szigorlatok csak azon

³⁷ Az egyetem jogi karának tanártestülete 1872-ben utasítást kapott a közoktatási minisztertől, hogy az 1868-ban készített tanügyi reformjavaslatát utólagosan, ismételten vegye tanácskozás és megfontolás alá, és a tanácskozása eredményét a nevezett minisztériumhoz terjessze föl. A kérésnek megfelelően kifejtette véleményét, miszerint javasolták, hogy a jogtudorság az ügyvédi vizsgálatra való bocsáttatás egyik feltételévé váljon. A tanártestület a jog- és államtudományok két tudori fokát és a szigorlatok olyan fokú átszervezését ajánlotta, hogy egy közös szigorlat mellett a jogtudorságra még két, az államtudományok tudorságára pedig még egy külön szigorlat legyen a feltétel. A közös és a mindkét vagy egyik különöst megelőző szigorlaton oly tárgyak szerepeljenek, amelyek mind a jogászoknak, mind az államtudósoknak egyaránt nélkülözhetlen. Továbbá az írásbeli értekezést, valamint a felette történő vitatkozást a tanártestület nem találta fenntarthatónak. Mind a jogtudorságra, mind az államtudományok tudorságára csak pályavégzett és végbizonyítvánnyal ellátott egyetemi joghallgatók lettek volna bocsáthatók. A szigorlatok tárgyainak a következőket javasolták: az első közös szigorlaton, amelyet mind a jogi, mind az államtudományi tudoroknak teljesíteniük kellett volna: bölceleti jogtan az európai nemzetközi joggal kiegészítve; a magyar közjog (alkotmányjog); a római jog. A jogtudorság elnyeréséért a második szigorlat tárgyai: az európai jogtörténet; a magyar magánjog és osztrák polgári jog; a harmadik szigorlat tárgyai: a polgári törvénykezés, büntetőjog és eljárásjog; váltó és kereskedelmi jog, bányajog lettek volna. Az államtudományi jogtudorságért a második szigorlat tárgyaihoz: alkotmányi és kormányzati politika; nemzetgazdaságtan, pénzügytudomány; magyar állam statisztikája tekintettel Ausztriára és Európa főbb államaira; magyar közigazgatási jog voltak a tervben. A szigorlatok csak ezen határozott sorrendben lettek volna letehetőek; természetes, hogy a jogtudornak, ha még az államtudományokból is a tudori fokot kívánt volna elnyerni, az első szigorlatot nem kellett volna teljesíteni, de az államtudományok tudorainak a jogtudorság elnyeréséhez csak a második és a harmadik jogi szigorlat lett volna kötelező. Később, amikor bevezetésre kerültek a doktorátus megszerzésének a feltételei, akkor kisebb változásokkal, de a fentebb leírtakat emelték át. Az eltérések leginkább a jogtudori szigorlatokban mutatkoztak meg, az első (közös) szigorlat esetében a kánonjog bekerült, amely érthető az említett utriusque diplomák okán. A második szigorlat kapcsán az európai jogtörténet kikerült és helyére a magyar közjog lépett; és végül a harmadik szigorlatnál a javaslatához képest a bányajogot szintén mellőzték. *Jogtudományi Közlöny*, VII. évf. 33. szám, 1872. augusztus 13. 244. p.

³⁸ NAGY 2006, 76. p.

tudományegyetemen voltak letehetőek, amelynél a tudorjelölt az első szigorlatot teljesítette. Azon jogtudorok, akik ezen szabályzat szerint az államtudományi tudori fokot is elnyerni óhajtják, csak egy szigorlatot voltak kötelesek letenni, amelynek a tárgyait, a politikával együtt, a II. államtudományi szigorlat tárgyai képezték. Azon államtudományi tudorok, akik a jogtudori fokot is elnyerni kívánták, két szigorlatot voltak kötelesek letenni, amelyeknek tárgyát, a bölcséleti jog, az egyházi jog és a magyar közjog kivételével, a jogtudományi szigorlatokhoz tartozó tantárgyak képezték (azaz az államtudományok tudora a jogtudorság elnyerésére csak a második és harmadik jogi szigorlatok teljesítésére volt kötelezhető). Mindegyik szigorlatot két órán át, és mindig nyilvánosan tartották. A vizsgáló bizottság elnöke a jog- és államtudományi kar dékánja, vagy annak akadályoztatása esetében a prodekan volt, illetve további négy tagból állt, akik rendes vagy rendkívüli tanárai voltak a karnak. A szigorlat eredményéről szótöbbséggel határoztak. Ha egy tantárgyból volt sikertelen a vizsgázó, akkor felfüggeszhető volt a szigorlata; azonban, ha teljes mértékben sikertelen volt, akkor az egész szigorlatot meg kellett ismételni. A teljes ismétlésnek három hónap, a pótismétlésnek hat hét letelte után lehetett helye. Ismétlésnek egy és ugyanazon szigorlatra nézve többször, mint kétszer, helye nem volt; a második ismétlő vizsgálaton történt visszautasítás esetén a jelölt a hazai egyetemeken az illető tudori fokot nem nyerhette el többé, és külföldi egyetemen megszerzett tudori oklevelét nem *nosztrifikáltathatta*. Ha az egyik tudori fok elnyerése után a másik tutorság elnyerése végett jelentkezett, három hónap eltérésnek kellett lenni, de ez esetben a határidő nem a felavatás, hanem a letett utolsó szigorlattól volt számítandó. A sikerrel kiállott szigorlatok után a tudorjelöltnek egy, az illető szigorlatok valamelyikéhez tartozó, a maga által szabadon választott tárgyról, felavatási értekezést (*dissertatio inauguralis*) kellett írásban kidolgoznia. Az értekezést a kar két szaktanárja bírálta el. A tudori értekezés bírálatának eredményéről a jelöltet a kar dékánja értesítette, és annak sikeressége esetén a felavatását kérvényezték az egyetem rektoránál. A tudori oklevélben (*diploma*) a képességi fokozatot nem tüntették fel. A jog- és államtudorságot teljesen helyettesíthette a jogtudományi és az államtudományi államvizsga.³⁹

A fenti szabályzat alapján a királyi jogakadémiákból a teljesen és szabályszerűen befejezett három évi tanfolyam után átlépő rendes nyilvános tanulók ezentúl csak egy egyetemi tanévnek szorgalmas látogatására voltak kötelezve, amelynek végén bármelyik államvizsgálatra vagy a szigorlatokra bocsáthatók voltak. Az akadémiai tanfolyam (protestáns⁴⁰ v. katolikus, de nem állami) valamelyik évéből átlépők kötelesek voltak egyetemi tanulmányaikat a dékán útmutatása szerint befejezni, és az alapvizsgák egyiknek vagy másikkal avagy mindkettőnek alá vetni magukat, mint azt a jogi és államtudományi kari tanártestület esetről esetre tüzetesen megvizsgálta.⁴¹

³⁹ LADÁNYI 2007, 10–11. pp. 922/1874. rendelet. In: *Rendeletek Tára* 1875, 18–23. pp. ECKHART 1936, 503, 505. p.

⁴⁰ Trefort Ágost közölte a protestáns jogakadémiák vezető püspökeivel, hogy azon hallgatók bocsáthatók államvizsgára, akik a vonatkozó jogszabály feltételeinek megfeleltek. LADÁNYI 2007, 12. p.

⁴¹ 3055/1874. rendelet. In: *Rendeletek Tára* 1874, 166. p.

IV. A jogakadémia reform

1. Az 1874-es reform előtt

1. 1. Magántanulás megszüntetése

Az 1861. októberi oktatásügyi rendelet 1867-ig volt hatályban, majd a kiegyezés körül 1867. július 19-én a 750/1867. számú és 1867. szeptember 16-án kelt 803/1867. számú rendeletek voltak alkalmazásban 1874-ig.

Még a jogakadémiák reformjáról szóló rendelet előtt, 1874-ben a magántanulás⁴² módját megszüntették, amikor is március 8-án a 6017. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet⁴³ kimondta, hogy ezen intézmény a köztanintézetek tudományos működését veszélyezteti és a fenntartása „félremagyarázása” a tanszabadságnak.⁴⁴

A jog- és államtudományi tanintézetek egyhangú jelentése szerint, az oktatási eredmény csökkenésének egyik fő okát a magántanulás iránti korlátlan szabadság képezte,⁴⁵ amelynél fogva a magántanulók száma akkorra egyenlővé vált a rendes hallgatókéval. A rendelet során megfogalmazást nyert, hogy a magántanulás útján végezett tanfolyam a jogszigorlatokra nem képesít, valamint a tudományegyetemeknél és a négyévi tanfolyammal bíró jogakadémiáknál magántanulásnak helye nem lehetett. Továbbá kinyilvánították, hogy magántanulók csak azok lehetnek, akik közszolgálatban való rendszeres alkalmazásuk vagy feltűnően előre haladott életkoruk folytán, a tanintézet tanári karának javaslata alapján, erre a vallás- és közoktatásügyi minisztertől engedélyt nyertek. Ez a rendelet egyike volt a legrövidebb életű jogszabályoknak, hiszen két hónap múlva, 1874. május 19-én 12.917. szám alatt megjelent a jogtanodák újjászervezéséről szóló szabályzat, amely a jogi tanintézeteket négyévi tanfolyammal bíró jog- és államtudományi karokká alakította át, és a magántanulást eltörölte.

A jog tanodákról szóló szabályzat nemcsak megszüntette a magántanulás intézményét, hanem helyébe állított egy másikat: a 'tanfolyam hallgatása nélkül való jogi vizsgálatok' lehetőségét, amely ugyanazon feltételekkel bírt, mint a magántanulás. 1875. ja-

⁴² Az országgyűlés előtt is napirendre került a téma. Pauler Tivadar közoktatási miniszterhez Simay Gergely interpellációt intézett a magántanulás tárgyában: „Vajon a négyévi tanfolyamból álló jogakadémiákon teljességgel nincs-e helye a magántanulásnak, és ha nincs, miért?” A miniszter válaszában kifejtette, hogy azon jogakadémiáknál, amelyeknek a célja, hogy tanulóikat a gyakorlati pályára előkészítsék, és magasabb tudományos képzettségre, különösen a jogtudorságra is alkalmat nyújtsanak, azoknál a magántanulásra nincs lehetőség, mert ezen tanodák tanítványait arra képesítik, hogy jogtudorokká lehessenek és a jogtudorság elnyeréséhez pedig az egyetem szabályai szerint a nyilvános tanulás föltétlenül megkívánatik. Miniszteri engedéllyel van lehetőség ezen módon a jogtanodákat elvégezni, azonban kizárólag azon személyek esetében, akik már akadémiailag képzettek voltak, és kizárólag a doktorátus hiányzott a részükre. NAGY IVÁN (szerk.): *Az 1869.-ik évi április 20.-kára hirdetett országgyűlés képviselő házának naplója*. (Továbbiakban: Képviselőházi napló), XVII. kötet, Pest, 1871. 356. országos ülés, 1871. június 5. 39. p.

⁴³ *Rendeletek Tára* 1874, 250–252. pp.

⁴⁴ HORVÁTH ÖDÖN: *Újabb dolgozatok a jogi oktatás köréből*. Eperjes, 1898. 48. p.

⁴⁵ Az ország közjogi önállóságának visszanyerése, 1867 után megnőtt az igény a szakképzett jogászokra, miáltal a magántanulók száma jelentős növekedésnek indult, azonban ez a szakmaiság rovására ment. Ezen okból sürgették a jogakadémiák a magántanulás lehetőségének a korlátozását. SZABÓ GYÖRGY: *Jogi oktatás Pápán – A pápai református jogakadémia története (1832-1885)*. = KOVÁCS KÁLMÁN (szerk.): *A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében*. Jogtörténeti értekezések 14. Budapest, 1984. 121–154. pp.

nuár 11-én a 34.512/1874. számú rendelet kimondta, hogy a tanfolyam hallgatása nélkül vizsgázók kötelesek vagy mind a két államvizsgálatot letenni, vagy a jogi tanfolyamnak azt az évét, amelyből korábban vizsgálatot nem tettek. Ebben az esetben a kérdéses tanévet rendkívüli hallgatói minőségben kellett letölteniük.⁴⁶ A fentiek alapján a magántanulói rendszer de jure megszűnt, azonban de facto tovább működött, azzal, hogy a miniszter engedélyéhez lett kötve.⁴⁷ Sajnálatos módon a *privatistáktól* (magántanulók) kevesebbet vártak el, így a szakmai színvonal folyamatosan csökkent, és lényegében jogszerűtlenné vált a rendszer, ugyanis a rendes hallgatóknak többet kellett teljesíteniük. Megítésem szerint mindez később a levelező oktatás problematikájához fog elvezetni minket.

1. 2. A jogakadémiák 1874 előtti tanrendjei

A miniszter 1872-ben felhívta a jogakadémiákat, hogy nyilatkozzanak korábbi helyzetükről, amelyet a Hivatalos Közlöny hasábjain meg is jelenttetet. Mindegyik állami jogakadémia egy rövid összefoglalót adott a történetéről a kezdetektől 1873-ig.

A pozsonyi jogakadémia által oktatott tantárgyak a következők voltak: első szemeszterben: bevezetés a jog- és államtudományokba, római jog, magyar alkotmány- és jogtörténet, európai jogtörténet; második szemeszterben: jogbölcselet, nemzetgazdaságtan, magyar magánjog, magyar közjog. Az *államtudományi* szaktanfolyamban: alkotmány és kormányzati politika, pénzügytan, magyar közigazgatási jog, magyar pénzügyi törvények, egyházjog, magyar állam statisztikája, különös tekintettel Ausztriára; a *jogtudományi* szaktanfolyamon: büntető jog, peres- és peren kívüli eljárás (telekönyv is beleértve), osztrák magánjog, váltó- és kereskedelmi jog. A kötelezőkön felül voltak rendkívüli tantárgyak, amelyek a következők voltak: az államszámviteli tudomány, a törvényszéki orvostan és a hadi tudományok, bányajog.⁴⁸

A nagyváradi jogakadémia tanrendszerét az 1867. szeptember 16-án kelt 803. sz. rendelet szabályozta. Az első évben a jog- és államtudományi enciklopédia és észjog, magyar állam- és jogtörténelem, római jog és magyar közjog voltak a tantárgyak. A második évben: magyar magánjog, büntetőjog és eljárás, egyházi jog, alkotmányi és igazgatás politika, nemzetgazdaság és pénzügytan volt a kollokviumi anyagbázis. A harmadik évfolyamon: a polgári törvénykezési eljárás, ausztriai polgári jog, európai államok statisztikája, pénzügyi törvényismeretek, váltó- és kereskedelmi jog, ausztriai-magyar birodalom statisztikája, közigazgatási törvényismeret, bányajog voltak kötelezők. Azonban az 1870. október 29-én kelt 22480. számú rendelet folytán a tanrendben megjelentek a rendkívüli tantárgyak: a törvényszéki orvostan, katonai tudományok. A beszámoló alapján a pályavégzett jogakadémiai hallgatók kaptak egy, az egyetemihez hasonló latin szövegű végbizonyítványt (*abszultorium*).⁴⁹

⁴⁶ HORVÁTH ÖDÖN: *A jogi oktatástügyünk néhány kérdéséről*. Eperjes, 1893, 118–123. pp.; *Rendeletek Gyűjteménye* 1900, 78. p.

⁴⁷ ECKHART 1936, 501. p.

⁴⁸ *A magyar királyi jogakadémiák és jogliceumok története – Hivatalos adatok alapján* (Továbbiakban: *Jogakadémiák története*). Pest, 1873. 25–28. pp.; ORTVAY TIVADAR: *Száz év egy hazai főiskola életéből*. Budapest, 1884. 44–45. pp.

⁴⁹ *Jogakadémiák története* 1873, 73–89. pp.

A kolozsvári jogakadémia az 1866. augusztus 21-én 2612. sz. rendelettel négyéves jogtanfolyammá vált. Az I. évfolyamon római jogot, jogtörténetet, intézményeket és pandektisztikát; magyar állam- és jogtörténetet, jog- és államtudományok enciklopédiáját s etikát hallgattak. A II. évben: magyar közjogot, magyar magánjogot, észjogot, kánonjogot, protestáns egyházi jogot, nemzetgazdaságot tanultak. A III. évben: büntetőjogot, osztrák polgári törvényt, bányajogot, pénzügytant és pénzügyi törvényeket, az utolsó tanévben: váltó- és kereskedelmi jogot, alkotmányi és közigazgatás politikát és közrendészetet, statisztika elméletet és magyar-osztriai statisztikát, valamint polgári törvénykezési eljárást hallgattak.⁵⁰

2. Az 1874. május 4-én kelt rendeletet tartalma

A rendelet elején a miniszteri indokolás összefoglalta mindazt, ami alapján az érintett jogtanodák a működésük eddigi köréből kiemelkedtek, és új tanszervezeti alapra helyeztek. Ezáltal nemcsak egy szakiskola feladatának feleltek meg, hanem a főiskola magasabb rendeltetésének is, miszerint a gyakorlati élet követelményein kívül művelői és terjesztői is lettek a tudománynak. Ezzel a két magyar egyetemmel egyenlő versenyre kelhettek, így végül az egyetemi tanrendszer egyik sarkpontját képező, úgynevezett akadémiai szabadság elve ezen jogi tanintézetekben alkalmazásra került.

A vallás- és közoktatási miniszter 1874. évi május 19-én kelt 12917. számú rendelete az állam közvetlen rendelkezése alá tartozó jogakadémiák és joglíceumok szervezetéről szól,⁵¹ amelynek a *jogtanodák rendszeréről* című fejezete leszögezte, hogy 8 tanszék felállítása⁵² és 15 főkollégiumi tantárgy oktatása a kötelező. Minden olyan tantárgyat fel kellett venni a tanrendbe, amelyet az egyetemeken is oktattak, ezzel igyekeztek a jogakadémiákat az egyetemek szintjére felhozni, az elnevezésükben pedig jog- és államtudományi karokká váltak.

A rendelet végrehajtására szűk egy hónapot adott a miniszter, amely alatt az új tanszékek alkalmazására fel kellett kutatniuk a megfelelő tanárokat, pályázatot kiírni a helyükre és közben az új termek és oktatási helyiségek kialakításáról is gondoskodniuk kellett. A jogakadémiákat az állam közvetlen irányítása alatt álló, négyéves képzéssel ellátott, teljes jog- és államtudományi karokká igyekeztek átalakítani. Törekedtek átjárást biztosítani a jogakadémiák és az egyetemek (Pest, Kolozsvár) képzései között. Kikötötték, hogy ahol hallgatta, ott tehetette le a vizsgákat a diák, amelyet a fogadó kar érvényesnek fogadott el. A vizsgálati rendszer kis eltéréssel, de ugyanolyan volt, mint az egyetemeken. A szabályzatban megállapították a tanrendet is, amely alapján első évfolyamon: bevezetés az állam- és jogtudományba, római jog, magyar- és európai jogtörténet; a második tanévben: jogbölcsélet, nemzetgazdaságtan, magyar magánjog és magyar közjog voltak a kötelező tantárgyak. A harmadik és negyedik évfolyamon egyéves ál-

⁵⁰ *Jogakadémiák története* 1873, 198–199. pp.

⁵¹ *Rendeletek Tára* 1874, 366–384. pp.; *Rendeletek Gyűjteménye* 1900, 62–64. pp.

⁵² 1. római jog, 2. jogbölcsélet és büntetőjog, 3. nemzetgazdaság, pénzügytan, pénzügyi jog, 4. magyar és osztrák magánjog, 5. peres- és peren kívüli eljárás, váltó- és kereskedelmi jog, 6. statisztika és magyar közigazgatási jog, 7. jogtörténet és egyházjog, 8. politika, magyar közjog és bevezetés a jog- és államtudományokba. ECKHART 1936, 501. p.

lamtudományi és jogtudományi oktatás folyt. Az államtudományi szaktanfolyamon első félévben a kötelező tantárgyak alkotmány és kormányzati politika, pénzügytan, magyar közigazgatási jog és az egyházjog; a második szemeszterben magyar pénzügyi törvények, magyar állam statisztikája tekintettel Ausztriára, és egyházjog voltak. A jogtudományi szaktanfolyamon két szemeszteren keresztül hallgattak büntetőjogot, peres és peren kívüli eljárási jogot (beleértve a telekkönyvi eljárást), osztrák magánjogot és váltó- és kereskedelmi jogot. Speciális kollégiumok is megjelentek a tanrendben, amelyek olyan szakjogok voltak, amelyekre nem létesültek külön tanszékek a jogakadémiákon: bányajog, államszámvitel, törvényszéki orvostan és európai államok statisztikája. Illetve az egyetemekhez hasonlóan két féléven keresztül legalább heti négy órában hallgatniuk kellett történelmi és filozófiai tárgyú kurzusokat.⁵³

A szabályzat két alapvizsga és két elméleti államvizsgálat letételét írta elő.⁵⁴ Az első alapvizsgálat tárgyai: az egyetemes európai jogtörténet, különös tekintettel a magyar történelemre, nemzeti jogtudományunk feladatánál fogva, a római jog, mint legfőbb európai anyajog, és sajátos fejlődése szerint a jogbölcseleti és jogtörténelmi iránynak foglalhatja. A második alapvizsgálat tárgyai: a jogbölcselet, a magyar közjog és a nemzetgazdaságtan, mint az államtudományi képzettség alaptantárgyai. A két elméleti államvizsgálat közül az egyik a jogtudományi, a másik az államtudományi államvizsgálat volt. Szintén a joghallgatók döntésére bízzák, hogy az egyik- vagy másiknak, vagy mindkettőnek kívánják magukat alávetni, de csak akkor, ha a két alapvizsgálatot sikerrel teljesítették, és a négyéves tanfolyamon abszolutóriumot szereztek. A *jogtudományi* államvizsgálatnak tárgyai: a magyar magánjog, kapcsolatban az osztrák joggal; a polgári törvénykezés, a büntetőjog és eljárás; a kereskedelmi és váltójog. Az *államtudományi* államvizsgálatnak tárgyai: a politika (alkotmány- és kormányzati politika); a pénzügytudomány; a magyar állam statisztikája, tekintettel Ausztriára; a magyar közigazgatási jog és a magyar pénzügyi jog elvei és főbb intézményei, továbbá az egyházjog, mint az egyház alkotmány- és közigazgatásának joga. A bizottság az érdemjegyek felett szavazattöbbséggel határozott, ha egyenlőség volt az elnök szava döntött.⁵⁵ Anyagiakban sem volt jelentős eltérés, hiszen a tandíjak és a tanárok fizetése is az egyetemihez volt hasonló. Érthető, hiszen ugyanolyan végzettséget követeltek meg az oktatóktól, és közel azonos képzést is kaptak a hallgatók.

Azonban bizonyos különbségek megmaradtak a két képzési struktúra között: a jogi karokra egy szemeszterre hirdették a képzést, addig a jogakadémiákra egy tanévre, így az addig fennállt évi és félévi vizsgálatok megszűntek, és a helyükre az egyetemekenél bevezetett jog- és államtudományi alapvizsgálat és államvizsgálat lépett, amelyet fentebb taglaltam. Ezen okból a tanév második felére való beiratkozásokra nem volt lehetőség kivéve, ha valamelyik újjá szervezett jogkarról történt az elvándorlás, és kizárólag akkor, ha a meghatározott első, illetőleg második alapvizsgát sikeresen teljesítették a hallgatók ott, ahol az arra képesítő tanfolyamot végezték. A negyedik tanévet akár az egyetemen, akár a jogakadémiák valamelyikén, mint végzős hallgatók teljesíthették. De ha nem a szigorlatokat, hanem az államvizsgálatok egyikét kívánták letenni, azt azon

⁵³ *Rendeltek Tára* 1874, 368–373. pp.

⁵⁴ MEZEY 1984, 110. p.; LADÁNYI 2007, 12. p.

⁵⁵ *Rendeltek tára* 1874, 375–377. pp.

tanintézeti vizsgáló bizottság előtt voltak kötelesek teljesíteni, ahol az arra képesítő jog- vagy államtudományi tanfolyamot hallgatták.⁵⁶ Ezáltal a jogakadémiai abszolutóriumok ugyanolyan minőséggel bírtak, mint az egyetemi végbizonyítványok.⁵⁷

A legfontosabb, hogy az akadémiák továbbra sem állíthattak ki egyetemi végzettséggel egyenértékű diplomát (jogi tutorságról), illetve a magántanári képesítési joguk sem volt meg.⁵⁸ A jogi karok és a jogakadémiák között az irányításban is eltérés mutatkozott, ugyanis az utóbbinál a tanártestület élén az igazgató áll,⁵⁹ akit a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztése alapján az uralkodó nevezett ki. A felekezeti joglíceumoknál az igazgatót a fenntartó egyház vezetője nevezte ki, és a miniszter kizárólag megerősítette.⁶⁰

A fenti szabályozások a felekezeti jogakadémiákra hatalmas terhet róttak, ezzel nagy anyagi nehézségek elé kerültek az intézmények és azok fenntartói. A szabályozás leginkább a protestáns felekezeteket érintették negatívan. Mindezt tovább fokozta, hogy több jogakadémia hallgatói létszáma a reformok következtében csökkenésnek indult, ez alól kivétel Debrecen volt, ahol növekedés volt megfigyelhető. A hiányzó tanszékek létrehozását, hol a jogakadémiának magának, hol a fenntartó egyháznak kellett megoldani, miközben a debreceni jogakadémia városi segítséget kapott.⁶¹

V. Összehasonlítás

A jogakadémiákon a kiegyezést követően a leckerend megközelítőleg egységes képet mutatott,⁶² az 1860/61. évi reform alapján. Az 1874. évi tanügyi rendeletet követően kevés adat van a jogakadémiák tanrendjére, azonban feltételezhető, hogy a korábbi tanrendet kisebb részben megtartották és a miniszteri rendelethez igazították a tanítandó anyagot. Ezt támasztja alá az általam felkutatott 1875. évi pozsonyi jogakadémia lecke-

⁵⁶ *Rendeletek Tára* 1874, 382–383. pp.

⁵⁷ SZABÓ 1984, 134. p.

⁵⁸ MEZEY 1984, 108–110. pp.

⁵⁹ Az „*Oesterreicher Oekonomist*” című folyóirat 1872. május 18-án kiadott egy cikket, amely a királyi jogakadémiákat is érintette. A fő kérdés az volt, hogyan fejlődhet jobban a jogakadémia: az állandó igazgató, vagy a tanárok által szabadon választott rektor alatt? Az egyetemeken már régóta, és az igazi tudományoság ápolására törekvő tanintézeteknél is csak a rektoratus lehetett az egyedül igazságos, egyedül tartós intézmény alapja. Ugyanis, az igazgató esetében gyakori volt, hogy egy hozzá nem kellően értőt neveztek ki, aki politikai megbízott volt leginkább, és ezen tény komoly konfliktust eredményezett a tanári kar és az igazgató között. Továbbá megfigyelhető volt, hogy a tanszékek egy rektoratus alatt álló tanintézeteknél sokkal jobban fejlődtek, mint amikor egy adminisztrátor tartotta irányítása alatt az egész intézményt. *Jogtudományi Közlöny*, VII. évf. 25. szám. 1872. június 18. 183–184. pp.

⁶⁰ *Rendeletek Tára* 1874, 370. 379. p.

⁶¹ HADOBÁS ESZTER: *Válság a jogakadémiákon, az egri intézmény példáján keresztül*. 5. p. https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/hadobas-eszter-valsag-a-jogakademiakon-az-egri-intezmeny-peldajan-keresztul_56a728d85c2f9.pdf (letöltés ideje: 2017. december 14.); HOLLÓSI GÁBOR: *A debreceni állam- és jogtudományi kar története (1914-1949)*. doktori disszertáció, Debrecen, 2007. 15. p.

⁶² PETŐ ERNŐ: *A jogakadémiák a 20. században*. doktori disszertáció kézi jegyzet, 17. p.

rend is, amely szóról szóra átvette a jogszabály tartalmát egy eltéréssel, ugyanis az európai jogot⁶³ külön oktatták Pozsonyban a hallgatóknak.

A tantárgyakat végigtekintve elmondhatjuk, hogy jelentős változást nem hozott az új miniszteri rendelet, viszont újra bevezették a jogbölcseletet, amely bár más címmel, de hasonló tartalommal korábban is megvolt, illetve a peres és peren kívüli eljárások oktatása is a tananyag részévé vált.

Sajnálatosan a rendelet nem tartalmazza az egyetemi oktatási tanrendet, kizárólag az alap- és államvizsgákról volt benne szó, azonban a rendelet ezen vizsgák letételét meghatározott határidőhöz kötötte, így, ha nem is teljesen pontosan, de egy közel valós egyetemi tanrendet össze lehetett állítani a meglévő adatokból. Összevetve a kolozsvári tudományegyetem rendelet utáni tanrendjét és az 1874-es miniszteri szabályozást, megállapíthatjuk, hogy jelentős eltérés nincsen, szinte szó szerint átemelték a rendelkezéseket azzal az eltéréssel, hogy Kolozsvárott az erdélyi magánjog és a bányajog oktatása megmaradt tisztán egyetemi szinten, az államvizsga részét nem képezték.

Szintén fontos adatokkal szolgálhat a két képzési rendszer kapcsolatára az alap- és államvizsgák összehasonlítása. Az alapvizsgát és az államvizsgát mindkét képzési formánál teljesen azonos volt, amely érthető is, hiszen a jogalkotó célja az átjárás biztosítása volt, amelyet ezáltal tudtak biztosítani, hiszen így nem volt érdemi különbség a két rendszer között, illetve így akár egy jogakadémián végzett jogász is tudhatott szigorlatozni és jogtudorrá válhatott, hiszen a szükséges tudása megvolt hozzá. A szigorlatok – amelyek kizárólag egyetemen voltak teljesíthetők – főtantárgyait az alap- és államvizsga tárgyak tették ki kisebb eltéréssel, hiszen az egyházjog a jogtudományi szigorlatnak is a része volt, miközben korábban nem vizsgáztak belőle a jogtudor jelöltek, kizárólag a leendő államtudományi tudorok. A másik eltérés az osztrák polgári jog, amely korábban nem volt vizsgatantárgy a jogászoknak, de a szigorlatokhoz megkövetelték azt.

VI. Egyéb kapcsolódó jogszabályok

A képzések színvonalának emelése érdekében szükség volt a képesítési követelmények rendjét meghatározni, ezért 1869-ben és azt követően 1874-ben szabályozták a vizsgák minősítő és állásra jogosító hatályát is: a bírói hivatal betöltéséhez az 1869. évi IV. tc.⁶⁴ az 1874. évi XXXIV. tc.⁶⁵ és az 1874. évi XXXV. tc.⁶⁶ nyomán az államvizsgát kívántak meg, az ügyvédi és közjegyzői pályához doktorátust, illetve ügyvédi vagy bírói vizsgát írtak elő; a köztisztviselővé válás feltétele az államtudományi államvizsga vagy bármelyik

⁶³ Feltehetőleg európai jogtörténetet taníthattak ezen kurzus címén.

⁶⁴ MÁRKUS DEZSŐ (szerk.): *A hatályos magyar törvények gyűjteménye* (Magyar Törvénytár). Első kötet, 1000–1873. évi törvénycikkek, Franklin Társulat, Budapest, 1913. 475–479. pp.

⁶⁵ MÁRKUS DEZSŐ (szerk.): *Corpus Juris Hungarici–Magyar Törvénytár 1872–1874. évi törvénycikkek*. Franklin Társulat, Budapest, 1896. 333–352. pp.

⁶⁶ *Corpus Juris Hungarici* 1896, 352–387. pp.

doktorátus volt. Az 1871: XXXIII. tc.,⁶⁷ amely az ügyésszé válás feltételeit szabályozta, utaló szabályként a bírákról szóló törvényt rendelte alkalmazni képesítés szempontjából⁶⁸

A magyar ügyvédség történetében új korszak kezdetét jelentette az 1874: XXXIV. tc. az ügyvédi rendtartásról. E törvény már az alapelvek megfogalmazása során hangsúlyozta, hogy az ügyvédség a kormánytól, a bíróságoktól és a közigazgatási szervektől független, önálló és szabad hivatás. Az ügyvédet hivatása gyakorlásában még helyileg sem lehetett korlátozni, hiszen az általa képviselt személy ügyében az ország bármely hatósága vagy bírósága előtt eljárhatott. A jogszabály szabályozásának megfelelően az ügyvédi kamara tagja lett, akit az ügyvédi lajstromba bevezettek.⁶⁹ Azonban azzal, hogy a jogi doktorátus előfeltételét írták elő az ügyvédi vizsgálóhoz,⁷⁰ a doktorátus tudományos fokozatból minősítő jellegűvé vált, és az államvizsgák értéke egyre jobban elértékeltenedett.⁷¹ Tekintve, hogy az 1874. évi XXXIV. tc. életbe léptetése által azon magántanulók, akik felsőbb engedély alapján élveztek ezen kedvezményt, az ügyvédi oklevél elnyerhetéséből ki voltak zárva. Viszont, ha a fennálló szabályok alapján jogszigorlatra nem voltak bocsáthatók, kivételesen megengedték, hogy az ilyen magántanulókat a tudományegyetem jogi karán indokolt esetben szigorlat letételére bocsáthassák. A jogi karok a saját hatáskörükben eljárva megszabták azon föltételeket, melyek alatt a magántanulói minőségben töltött idő az egyetemi tanfolyamba beszámítható volt és az illető jogszigorlatra volt bocsátható.⁷²

Azzal, hogy egy szintre hozták a jogakadémiákat és az egyetemeket, de közben az ügyvédi végzettséghez az egyetemi végzettséget tették kötelezővé, „elárulták” a jogakadémia szabályozást.⁷³ Hiszen ennek eredményeképpen a doktorátus képesítővé vált, jogászok tömege tette le a doktori szigorlatot (pótolta az államvizsgát) és az esküt a tudomány fejlesztésére, kizárólag azért, hogy valamelyik ügyvédi karba bejuthassanak, miközben a tudomány iránti elkötelezettségük ténylegesen hiányzott. Ezzel a lépéssel hosszabb távon az jogásképzés színvonala is csökkenésnek indult.⁷⁴

Azonban az ügyvédi törvényen kívül a bírói gyakorlatokat is szabályozták, amely szerint az 1874: XXIV. tc. értelmében a bíróvá válás feltétele az államvizsga vagy a doktorátus volt, a köztisztviselők képesítéséről 1883-ben⁷⁵ történt szabályozás.⁷⁶ Az 1869. évi IV. tc. 7. §-nak második pontja, amelyre az 1874: XXIV. tc. 3. §-a is hivatkozik, a gyakorlati bírói vizsgálat előfeltételeként, illetőleg az erre való bocsátásra nézve, azt állapította meg, hogy ily vizsgálatokra egyéb feltételektől eltekintve, csak az bocsátható, aki kimutatta, hogy a jogi tanulmányokból valamely felsőbb, akár hazai, akár

⁶⁷ MÁRKUS 1912, 647–651. pp.

⁶⁸ NAGY 2006, 77. p.

⁶⁹ MEZEY 1984, 261–262. pp.

⁷⁰ Eckhart álláspontja szerint a fő oka a doktorátus bevezetésnek, hogy a magyar közigazgatási és pénzügyi jog ismerete elengedhetetlen volt az ügyvédek számára. ECKHART 1936, 503. p.

⁷¹ LADÁNYI 2007, 11. p.

⁷² 1875. évi február hó 5-én kelt 2656/1875. számú rendelet. *Rendeletek Gyűjteménye* 1900, 85. p.

⁷³ SZABÓ 1984, 134. p.

⁷⁴ DEGRÉ ALAJOS: *Ügyvédképzés Magyarországon a polgári korban.* = KOVÁCS KÁLMÁN (szerk.): *A jogásképzés a magyar felsőoktatás rendszerében.* Jogtörténeti értekezések 14. Budapest, 1984. 62. p.

⁷⁵ Az 1883. évi I. tc. szólt a köztisztviselők minősítéséről. In: *Corpus Juris Hungarici–Magyar törvénytár 1882–1883. évi törvénycikkek.* Franklin Társulat, Budapest, 1896. 187–197. pp.

⁷⁶ LADÁNYI 2007, 11. p.

külföldi nyilvános jogi tanintézetben, a hazai jogból pedig mindenestre valamely magyarországi ily intézetben a szabályszerű elméleti vizsgákat letett.⁷⁷ A közjegyzőkről szóló törvény esetében (1874: XXXV. tc.) szintén minősítővé vált a doktori titulus. A jogszabály a közjegyzőséghez az ügyvédi vagy bírói gyakorlati vizsgát követelte meg.⁷⁸

VII. A Kolozsvári Tudományegyetem felállítása és azt megelőző vita

Az egyetem alapításához a feltételeket az 1867. évi kiegyezés teremtette meg. Még a kiegyezés évében a kolozsvári királyi jogakadémia tanári kara javaslatot tett a kolozsvári orvosi és jogi tanintézetek egyetemi karokká alakítására, és ezáltal egy jövőbeni egyetem létesítését vetítették előre.⁷⁹ Az országgyűlés előtt az első felszólaló az erdélyi egyetem tárgyában *Tinku Ábrahám* román nemzetiségű képviselő volt, aki 1868-ban interpellációt intézett a szakminiszterhez. A felszólalásában sérelmezte, hogy a kolozsvári jogakadémiai tanárok a nagyszebeni jogakadémia bezárását javasolták, azonban azon intézményben jelentős számú román értelmiségi tanult, közel a hallgatók fele. Ezen okból kérte, hogy ne fosszák meg a román nemzetiséget a jogtanodától, mert a nemzetisége ezen lépést elnyomásnak érezte, majd végül az iránt érdeklődött, hogy a miniszternek szándékában állt-e bezárni a nagyszebeni jogakadémiát. Báró Eötvös József a válaszadást kiutalta a minisztériumnak, azonban soha nem érkezett rá felelet.⁸⁰ A kultuszminiszter 1870. április 7-én törvényjavaslatot nyújtott be a kolozsvári egyetem felállításáról az országgyűlésnek.⁸¹ Az indoklás első mondata leszögezte: „Az országban lévő egyetlen egyetem magában már egyáltalán nem képes kielégíteni a nemzet művelődési szükségkeit.” Ennek alátámasztására említette, hogy évente több mint 700 fiatal tanult külföldön, és a pesti egyetem jogi és orvosi karán a diákok erre az időre nem fértek el az előadótermekben. Magyarország és Erdély lakossága meghaladta a 14 milliót, és csak egy egyetem állt rendelkezésére, ugyanakkor a monarchia Lajtán túli részeinek nem egészen 18 millió lakosa öt egyetem közül válogathatott.⁸²

Báró Eötvös József halála után utóda, *Pauler Tivadar* az elődje korábbi javaslatának jelentős részét átemelte, egyetlen kivétellel, ugyanis negyedik kart is alapítani szándékozott önállóan „matematikai-természettudományi” elnevezéssel.⁸³

Mivel fennállt a veszélye annak, hogy a bizonytalan kimenetelű parlamenti választások után esetleg az új kormány félreteszi a kolozsvári egyetemre vonatkozó törvénytervezetet, *Pauler Tivadar* magához az uralkodóhoz, *Ferenc Józsefhez* fordult, aki 1872. május 29-én, az országgyűlés utólagos jóváhagyásának reményében, engedélyezte a ko-

⁷⁷ HORVÁTH 1898, 13. p.; ECKHART 1936, 509. p.

⁷⁸ ECKHART 1936, 509. p.; ROKOLYA GÁBOR: *A közjegyzői intézmény fejlődése a polgári korban.* = MEZEY BARNA (szerk.): *Jogtörténeti értekezések 42.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2013. 27–84. pp.

⁷⁹ *Jogtudományi Közlöny* VIII. évf. 20. szám, 1873. május 14. 156. p.; SZÖGI LÁSZLÓ-VARGA JÚLIA: *A szegedi Tudományegyetem és elődei története I. rész.* Szeged, 2012. 270. p.

⁸⁰ *Képviselőházi napló* VII. kötet, 233. országos ülés, 1868. május 23. 321–322. pp.

⁸¹ *Képviselőházi napló* VII. kötet, 163. országos ülés, 1870. április 7. 388. p.

⁸² *Az 1869. április 20.-ra hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőházi irományok*, 1869. IV. kötet, 429. számú, 269–270. pp.; SZÖGI-VARGA, 2012. 272. p.

⁸³ *Képviselőházi irományok* 1869, XIV. kötet, 1358. szám, 2. és 3. melléklet. 333–349. pp.

lozsvári egyetem felállítását és megnyitását. Utasította *Paulert*, hogy írja ki a tanári pályázatokat és gondoskodjon az épületekről és anyagi fedezetekről, majd a következő ülészak elején terjessze be a törvényjavaslatot.⁸⁴ Az akkori jogrend lehetővé tette, hogy a miniszter sürgősségi eljárással a királyhoz forduljon bizonyos törvények ideiglenes „jövahagyásáért”.⁸⁵

1872 szeptember elején összeült az újonnan választott országgyűlés és az időközben új kultuszminiszter, *Trefort Ágost* szeptember 17-én ismételten beterjesztette a kolozsvári egyetem felállítására vonatkozó törvényjavaslatot és indítványozta, hogy terjesszék azokat a tanügyi és a pénzügyi bizottságok elé.⁸⁶ A törvény plenáris tárgyalása október 2-án kezdődött.

A harmadszori olvasat után, 1872. október 3-án a képviselőház elfogadta a két törvényt (az egyetemalapításról és a költségvetéséről szólót), és átküldte a főrendiházhoz,⁸⁷ ahol minden módosítás nélkül megszavazták október 9-én.⁸⁸ A király 1872. október 12-én szentesítette a törvényeket, a képviselőházban még aznap,⁸⁹ a főrendiházban 14-én⁹⁰ hirdették ki az 1872. évi XIX., illetve XX. törvénycikkek alakjában.

VIII. Befejezés

Összegezve elmondható, hogy alapvetően a jogászképzés változását nem a kiegészítés befolyásolta, hiszen 1874-ben került sor az első teljes reformra. Azonban a kiegészítés utáni igazságszolgáltatási, bírósági szervezeti, valamint politikai és közigazgatási reformoknak jelentős hatásuk volt, ugyanis egyre nagyobb mennyiségű szakhivatalnokra volt szüksége az államnak, akiket a jogakadémiák biztosítottak. Ezen intézményekben a képzés még távol állt az egyetemitől, így az eltéréseket és az időközbeni színvonal csökkenéseket meg kellett szüntetni. Mindennek a legkevésbé költségesebb módját a jogakadémiák felkarolása és az egyetemi képzéssel való egy szintre hozása jelentette.

A korszak és a téma egyik fontos eseménye a Kolozsvári Tudományegyetem létrehozása is. A második tudományegyetem alapítása nem volt nehézségektől mentes, különösen az országgyűlésben a képviselőház előtt. Ha nem is eredményezett akkora vitát, mint a hasonló intézményeké, de a korszak szellemisége és az akkori gazdasági és politikai helyzet befolyásolta az alapítást. Báró Eötvös József halála sajnálatos módon megakasztotta az egyetemalapítást, azonban az uralkodói beavatkozásra sikeresen, viszonylag gyorsan, egy éven belül elindulhatott a Kolozsvári Tudományegyetem.

Azonban a témának alapot adó 1874. évi reform rövid idejű volt, 1883-ban újabb reform látott napvilágot. A köztes időkből folyamatos, kisebb módosításokra került sor. Ehhez hasonló, jelentős jogszabályalkotási hullámra 1911-ig várni kellett, ugyanis a 20.

⁸⁴ MINKER EMIL: *Szeged egyetemének elődei*. Szegedi Tudományegyetem kiadványa, Szeged, 2003. 62–63. pp.

⁸⁵ MÁRKI SÁNDOR: *A magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem története 1872–1922*. Szeged, 1922. 32. p.

⁸⁶ *Képviselőházi napló* I. kötet, 12. országos ülés, 1872. szeptember 17. 48. p.

⁸⁷ *Képviselőházi napló* I. kötet, 22. országos ülés, 1872. október 3. 208. p.

⁸⁸ *Főrendiházi napló* I. kötet, XII. országos ülés, 1872. október 9. 57–58. pp.

⁸⁹ *Képviselőházi napló* I. kötet, 30. országos ülés, 1872. október 12. 384. p.

⁹⁰ *Főrendiházi napló* I. kötet, XIV. országos ülés, 1872. október 14. 62. p.

század elején a jogászképzés reformján túl ismételtlen egyetemalapításra került sor, hiszen ekkor hozták létre a Debreceni és a Pozsonyi Tudományegyetemeket. Ezáltal a mostani témám megfelelő összehasonlítási alapot adhat az 1911. évi reformokkal. Nem kizárólag a tananyag változása szempontjából, hanem a politikai háttér és a reform indítékait is érdemes lenne szemügyre venni.

ILDIKÓ ÁMÁN

THE EFFECT OF THE COMPROMISE ONTO THE JURIST TRAINING

(Summary)

The Compromise in legal education did not fracture higher education, it operated with the rules laid down in the early days of dualism, the time of absolutism. The real reform came in 1874 since the standards of legal academies were in steady decline. The ministers of religious-public education and justice wanted to make complex legal reforms these had implications for laws regarding lawyers and notaries, these fell under the department of justice but affected education. The compromise brought forth political and administrative reforms which had serious effects, since a great number of trade officials were needed which were provided by the legal academies. The education in these institutions was far from the university level so the gap and the decline over time had to be corrected. The cheapest method to do this was to embrace the legal academies and bring them up to university level. In this topic it was instrumental the founding of the second university which occurred in 1872 and the parliamentary debates. These reforms however were short lived since in 1883 new reforms came to be. In the intermediate time continuous minor changes came to legal education. We had to wait till 1911 for a wave of changes similar to those of 1874.

1. sz. melléklet

A kötelezően hallgatandó anyagok az 1874. évi rendelet előtt és után

	<i>Pozsonyi jogakadémia (1873)</i>	<i>Pozsonyi jogakadémia (1875)</i>	<i>1874-es jogakadémiai rendelet</i>	<i>1874/75. tanévi egyetemi tanrend (Kolozsvár)</i>	<i>1874. egyetemi rendelet</i>
<i>I. tanév</i>	enciklopédia és ész-jog, magyar állam- és jogtörténet, római jog, magyar közjog	bevezetés a jog- és államtudományokba, római jog, magyar alkotmány- és jogtörténet, európai jogtörténet	bevezetés az állam- és jogtudományba, római jog magyar és európai jogtörténet	jog és államtudományok enciklopédiája, egyetemes (európai) jogtörténet, hazai (magyar) jogtörténet, magyar alkotmánytörténet hűbérjog, római jogtörténelem, institúciói, pandekták	<i>Alapvizsgákból levezetve (első év végéig):</i> egyetemes európai jogtörténet, római jog
<i>II. tanév</i>	magyar magánjog, alaki büntetőjog, agyagi büntetőjog, egyházjog politikai tudományok nemzetgazdaszat és pénzügytan	jogbölcselet nemzetgazdaságtan, magyar magánjog, magyar közjog	jogbölcselet nemzetgazdaságtan, magyar magánjog, magyar közjog	bölcészeti jogtörténet, magyar közjog, nemzetgazdaságtan	<i>(második év végéig)</i> jogbölcselet, magyar közjog, nemzetgazdaságtan
<i>III. tanév</i>	osztrák polgári jog, magyar polgári eljárási jog, kereskedelmi és váltójog, statisztika közigazgatási törvények, bányajog pénzügyi törvények	<i>az államtudományi szaktanfolyam:</i> alkotmány és kormányzati politika, pénzügytan magyar közigazgatási jog, egyházjog magyar pénzügyi törvények magyar államstatisztikája (+Ausztria) egyházjog	<i>az államtudományi szaktanfolyam:</i> alkotmány és kormányzati politika, pénzügytan magyar közigazgatási jog, egyházjog magyar pénzügyi törvények, magyar államstatisztikája (+Ausztria), egyházjog	magyar közigazgatási jog (közigazgatástan), alkotmánytan statisztika (magyar, európai államok), államszámviteltan magyar pénzügyi jog, egyházjog (magyar egyház) protestáns egyházjog	<i>(államtudományi államvizsgákból levezetve)</i> politika, statisztika, magyar közigazgatási jog, magyar pénzügyi jog egyházjog
IV. tanév		a jogtudományi szaktanfolyam: büntetőjog peres-és peren kívüli	a jogtudományi szaktanfolyam: büntető jog peres és peren kívüli	büntetőjogtan (anyagi jog) büntetőjogtan (alaki jog)	(jogtudományi államvizsgákból levezetve) magyar magán-

		vüli eljárás (+telekkönyv) osztrák magánjog váltó- és kereske- delmi jog	vüli eljárási jog (te- lekkönyv) osztrák magánjog váltó- és kereske- delmi jog	ausztriai magánjog magyar és erdélyi magánjog magyar polgári tör- vénykezési jog váltó és kereske- delmi jog magyar erdélyi ma- gánjog bányajog	jog, polgári törvény- kezési jog, büntető és eljárás- jog; kereskedelmi és váltójog
--	--	--	--	--	---

Forrás: A jogszabályok alapján a szerző készítette.

2. sz. melléklet

A három fő vizsgatípus vizsgatárgyainak összegző bemutatása

<i>Alapvizsgák jogakadémia</i>	<i>Államvizsgák jogakadémia</i>	<i>Alapvizsgák egyetem</i>	<i>Államvizsgák egyetem</i>	<i>Szigorlatok</i>
<i>első alapvizsgát: egyetemes európai jogtörténet római jog</i>	<i>A jogtudományi ál- lamvizsgát: magyar magánjog polgári törvényke- zés büntetőjog és eljá- rás kereskedelmi és váltójog</i>	<i>első alapvizsga: egyetemes euró- pai jogtörténet római jog</i>	<i>A jogtudományi államvizsgát: magyar magán- jog polgári törvény- kezési jog büntető és eljá- rásjog kereskedelmi és váltójog</i>	<i>A jogtudori szigorlat: Első: a) bölcséleti jogtan b) római jog c) egyházjog Második: a) magyar közjog b) magyar magánjog c) osztrák polgári jog Harmadik: a) váltó- és kereske- delmi jog b) büntető és eljárásjog c) magyar polgári tör- vénykezés</i>
<i>A második alapvizs- gát: jogbölcsélet magyar közjog nemzetgazdaságtan</i>	<i>Az államtudományi államvizsgát: politika (alkot- mány- és kormány- zati politika) magyar állam sta- tistikája magyar közigazga- tási jog magyar pénzügyi jog pénzügytudomány egyházjog</i>	<i>A második alap- vizsga: jogbölcsélet, magyar közjog nemzetgazdaság- tan</i>	<i>Az államtudo- mányi államvizs- gátati: politika (alkot- mány és kor- mányzati políti- ka) magyar állam statisztikája magyar közigaz- gatási jog magyar pénzügyi jog egyházjog</i>	<i>államtudori szigorlat Első: a) bölcséleti jogtan b) egyházi jog c) magyar közjog d) politika Második: a) nemzetgazdaságtan és pénzügytan b) a magyar és osztrák állam statisztikája c) magyar közigazgatá- si jog</i>

Forrás: A jogszabályok alapján a szerző készítette